

14 дана (§ 701 Српског грађанског законика) и то без икаквих других услова како у погледу отказа тако и исељења.

Ово гледиште да се на односе између корисника стана и лица које је он добровољно примио у део стана, који се не сматра вишком његовог станбеног простора, не примењују прописи Одлуке о издавању станова, већ да се ти односи регулишу њиховим споразумом а настали спорови расправљају по општим прописима који важе за спорове из уговора, заузео је Врховни суд НРС и у пресуди Гзз 3855 од 4 фебруара 1955. За овакво гледиште Врховни суд је у овој пресуди, коју је донео по захтеву за заштиту законитости, дао следеће образложење: „... Ако је спорни стан тужиочев станбени минимум, а пошто је тужилац добровољно уступио туженику један део свога стана, онда се овај спор има расправити по чл. 34 Одлуке о издавању станова. Према овоме пропису односи тужиоца и туженика регулишу се једино њиховим споразумом, а настали спорови између њих не расправљају се по прописима Уредбе о управљању станбеним зградама, већ по општим прописима који важе за спорове из уговора.“

Александар Давинић

ТЕШКО И ЛАКО КРИВИЧНО ДЕЛО — ОТЕЖАВАЈУЋЕ И ОЛАКШАВАЈУЋЕ ОКОЛНОСТИ

Окружни суд за град Београд својом пресудом Кбр.-593/54 прогласио је кривом Р. П. за извршење кривичног дела шпијунаже из чл. 105/II Кривичног законика и осудио ју је на казну строгог затвора у трајању од пет година и на споредну казну ограничења грађанских права у трајању од две године. При одмеравању казне суд је узео у обзир како олакшавајуће тако и отежавајуће околности, за које је нашао да су се стекле код оптужене као кривца. Уз то, суд је као посебну отежавајућу околност узео и то што суд сматра да је кривично дело за које је оптужену прогласио кривом „врло тешке природе...“

По жалби оптужене Врховни суд Народне републике Србије пресудом својом Кж.-2015/54 преиначио је пресуду првостепеног суда у одлуци о казни и оптужену осудио на казну строгог затвора у трајању од три године и на казну ограничења грађанских права у трајању од једне године. У погледу посебне отежавајуће околности, да је извршено кривично дело „врло тешке природе“, коју је околност пресуда првостепеног суда ставила на терет оптуженој, Врховни суд је стао на супротно гледиште и зато дао овакве разлоге:

„Међутим, Врховни суд налази да је жалба браниоца оптужене у односу на одлуку о казни основана. Окружни суд је погрешно узео у конкретном случају као отежавајућу околност и то да је дело у питању врло тешко, пошто је то својство предметног кривичног дела већ било од утицаја на пред-

виђену казну у закону, те, због тога, не може поново да буде од утицаја на повећање висине казне у законским оквирима. Зато Врховни суд ту отежицу отклања као непостојећу.“

I. На око, питање ситно, правно и нарочито правно-теориски јасно и одређено, и као тасво не изазива никакав спор и дискусију. Исто би се могло рећи и *de leglata*, и то у првом реду са систематског гледишта, односно принципа, по коме је обрађен целокупни систем кривичних дела, криваца и казни у Кривичном закону. Међутим, неједнако гледање два суда на ову ствар, указује да у пракси код решавања овога проблема може бити и има колебања. Како практичне последице његова решавања у једном или другом правцу могу бити од немалог значаја, што показује и наш пример, а како правилна примена закона захтева да проблем и правно буде правилно схваћен и према томе решаван, заслужује да се ствар ближе расмотри, наравно, у границама овог приказа.

Значај и природу кривичних дела утврдио је сâм закон. А то су уствари околности које се тичу веће или мање опасности појединих кривичних дела и вредности нападнутог добра. То се, на пример, лепо види из чл. 103 Кривичног законика где је у оба случаја, које овај пропис предвиђа, квалитет кривца исти: „ко у намери подривања народне власти или социјалистичке изградње“ (ст. 1) лиши живота члана претставничког тела казниће се строгим затвором најмање десет година или смртном казном, док ће тај исти кривац (ст. 2) за убиство војног или службеног лица, претставника задружне или друге друштвене организације или јавног радника, бити кажњен строгим затвором најмање пет година или смртном казном.

И у једном и у другом случају имамо истог кривца, исту радњу извршења, истог квалитета, али како се у једном случају напада једно добро веће вредности (већа су уставна начела о којима је у првом ставу реч као објекту напада, него правилно функционисање државне управе о коме је реч у другом ставу), самим тим се остварује и биће по квалитету — дакле природи и значају, другог кривичног дела које због веће вредности нападнутог добра, има за последицу већу санкцију за кривца, док у другом случају где је реч о нападу на добро мање вредности, закон предвиђа мању санкцију. Врста и мера угрожавања су уствари функције вредности нападнутог добра и степена одговорности кривчеве тј. оног испољеног кривичног психичког стања при извршењу кривичног дела (Др. Тома Живановић). Прво је строго одређено законом, а и друго у границама правила постављених у закону о одмеравању казне, према којима је остављено суду да сâм одмери меру казне. Ово се види нарочито из чињенице да никад суду није допуштено да изрече санкције преко оне мере коју је закон одредио као горњу границу, па ма колико да је „тешко“ или нам изгледа „тешко“ кривично дело у питању.

II. Кад постоје кривично дело и кривац за исто, за суд настаје обавеза да кривцу за учињено дело изрече казну по закону. По

својој врсти то ће бити или она казна која је за то дело прописана, или једна од врста казни које закон допушта уз постојање ублажавајућих околности из чл. 29, 42 и 43 Кривичног законика.

При изрицању казне и њеном одмеравању, ако није у питању смртна казна или ублажавна казна строгог затвора у доживотном трајању, суд наилази на проблем мере, односно висине казне. Уопште узев, и то је становиште закона, изречена казна мора да се креће између њене најмање и највеће мере прописане у закону. Међутим, ни овде закон суду није оставио пуну слободу, обавезујући га да се при одмеравању казне руководи постављеним начелима и правилима која је закон дао за одмеравање казне (чл. 38 Кривичног законика).

Начело је да суд има да одмери кривцу казну за учињено дело у границама прописаним у закону. Притом суд има да узме у обзир „све околности које утичу да казна буде већа или мања“, дакле, све отежавајуће и олакшавајуће околности. Разуме се, сваки је случај за себе, па ће те околности код сваког случаја суд имати посебно и да утврди. Углавном све ове околности — било да оне дејствују ублажавајуће или отежавајуће, што суд има да утврди — усредсређене су на утврђивање јачине угрожавања или повреде заштићеног добра и виности кривчеве.

(1) У сваком поједином случају, кад је угрожавање или повреда нападнутог добра наступила, имамо радњу извршења као већ остварену промену у спољњем свету која материјализира законски, систематски појам кривичног дела у питању. Местом у систему одлучена је природа и значај дела, у које улазе важност нападнутог, заштићеног добра и модалитети радње извршења, а затим се прописује казна у законом одређеним границама између минимума и максимума као адекватна санкција *in abstracto* за кривично дело у питању. Зато законодавац, дајући у наведеном чл. 38 правила за одмеравање казне, упућује суд да цени само начин и тежину проузроковања, управо јачину угрожавања и повреде нападнутог добра, дакле околности које се тичу самог извршења дела, као и околности које се углавном тичу кривца.

На нашем примеру шпијунаже из чл. 105 Кривичног законика види се какве све могућности постоје у том правцу. Чл. 105 гласи:

„(1) Ко поверљиве војне, економске или службене податке или документе саопшти или преда страниј држави, страниј организацији или лицу које им служи, или ко овакве податке или документе прибавља у намери да их преда страниј држави, страниј организацији или лицу које им служи, казниће се строгим затвором најмање три године или смртном казном.

„(2) Истом казном казниће се ко за рачун стране државе или стране организације ствара обавештајну службу, ступи у такву службу или помаже њен рад.“

Објективне околности дела које суд има да цени код кривичног дела шпијунаже могу бити различити степени друштвене опасности угрожавања јер је ово кривично дело угрожавања, као и раз-

личиги начини извршења дела. (X. Срзентић и Др. А. Стајић: *Кривично право ФНРЈ*, стр. 242). Оно може бити учињено саопштењем или предајом страном држави или прибављањем у том циљу, само војних, само економских, или само службених података или докумената, или две врсте ових, или свих докумената заједно.

Биће кривичног дела из чл. 105 Кривичног законика остварено је ако је пред судом ма који од наведених начина извршења-проузроковања, чиме су, разуме се, испуњени и законски услови да се против кривца изрекну њиме предвиђене санкције. Несумњиво је да је код свих наведених могућих начина извршења свога дела, друштвена опасност неједнака по свом интензитету. Јачина угрожавања испољаваће се у далеко мањој друштвеној опасности ако је ово дело извршено предајом неког податка, рецимо, о некој службеној радњи уопште, а биће веће друштвене опасности ако је реч о неком податку економске или војне природе. Постојаће још веће угрожавање ако је дело учињено са свим подацима заједно, уз то и више пута, и довело чак и до каквих штетних последица. У том случају испуњени су сви услови да је „јачина угрожавања“ достигла, апстрактно говорећи, највећи могући степен друштвене опасности тако да намеће примену апсолутне санкције *ex lege*, ако то догуштају остале околности које се односе на својства кривца.

Видимо из овог примера, како, да тако кажемо, „расте“ друштвена опасност јачине угрожавања, већ према томе, којим је од наведених докумената и којег значаја и обима, односно начина, извршено дело. И наведени документи, и могући начини извршења овога дела, кривичноправно су истог квалитета, а могу се разликовати само по јачини угрожавања која је конкретно остварена. Доследно томе, без обзира којим документом или начином извршења било дело учињено, оно је увек истог кривичноправног квалитета, увек је то кривично дело шпијунаже, по својој природи и значају увек „тешко“, чак скоро једно од најтежих или међу најтежим кривичним делима целокупног система, па и онда кад се јавља у својој „најлакшој“ форми. Стога ово конкретно могуће „кретање“ друштвене опасности од њене најниже могуће границе до највише не мења ни у чему природу и значај дела, јер је ово и овакво „кретање“ друштвене опасности *ex lege* апстрактно претпостављено чак и дато у елементима који чине његово биће. Његова је битност у томе што оно одлучује „тежину“ конкретно извршеног дела и зато закон у чл. 38 обавезује суд да цени само оне околности које су од важности да се утврди које је тежине дело *in concreto*.

(2) На исто се своде и околности које се тичу кривичне одговорности, управо кривца и степена његове кривичне одговорности. Као што смо горе рекли, то је оно кривично психичко стање, испољено приликом извршења кривичног дела, које се као такво може ставити на терет кривцу. Посматрајући кривично дело у његовом конкретном остварењу, израженом у јачини угрожавања, односно повреди заштићеног добра, као стварним околностима дела, средства којима је дело извршено, као и начин извршења, — одређујемо

садржај и величину — „тежину“ — опасности кривца *in concreto*. По ономе што је учинилац предузео и како је предузео, колико је показао смишљености и упорности при извршењу дела у питању, а нарочито побуде из којих се је одлучио на извршење дела и извршио га, и држање учиниоца после извршеног дела, претстављају околности чисто субјективне природе, околности, које су у природи самога учиниоца и његове психе и свести са којима се је одлучио на извршење дела, односно како се односио према свом делу кад га је већ учинио.

Околности, међутим, под којима је дело учињено, ранији живот и личне прилике учиниоца, јесу околности објективне, али које се и као такве тичу кривца. Ове околности треба да покажу у којој је мери учинилац био под њиховим утицајем кад је доносио одлуку за извршење дела, као и при самом извршењу, управо у којој је мери његово психичко стање, његова свест, могла да буде у зависности од ових околности, и да ли је то и у којој мери могло бити од утицаја на његову разборитост, на његово потпуно „слободно“ одлучивање, и у вези са тим, на степен његове кривичне одговорности за учињено дело.

Зато, иако смо утврдили постојање дела и његова учиниоца, постојање кривца можемо утврдити само правилном анализом и оценом свих напред наведених околности, а исто тако и степен његове кривичне одговорности, и одмерити му правилно казну у границама његова умишљаја за учињено дело, — чл. 7 Кривичног законика. Ове су околности до те мере одлучујуће да оне опредељују врсту и меру заслужене казне која се кривцу може изрећи само за оно дело, за оно проузроковање које је обухваћено његовим умишљајем, које је, дакле, садржај његове „кривице“, а не и преко тога. Било би стога исправније рећи — мада је друкчије уобичајено углавном под утицајем дводеобне доктрине — да ми и немамо „тешких“ или „лакких“ кривичних дела, већ тешких и лакких криваца. То се најбоље види из примера чл. 135, 136 и 137 Кривичног законика, у којима имамо заштићено исто правно добро, исто проузроковање — потпуно уништење заштићеног добра, лишење живота човека — а различите врсте кривца, и то различите баш по испољеној опасности оног кривичноправно релевантног психичког стања које их и чини кривцима, и у зависности од тога предвиђене и различите санкције према њима.

Ови примери најбоље показују како опасност не долази и не мери се само према „делу“ и његовој опасности, већ у првоме реду према кривцу и од њега испољеној опасности према нападнутом, заштићеном добру, а затим и према друштву као целини.

Према томе природа и значај дела, а то је управо оно што чини његов систематски појам и биће, не могу се узимати у обзир при одмеравању казне кривцу за дотично дело било као отежавајуће, било као олакшавајуће околности.